

TƏHSİLİN İDARƏ OLUNMASI MƏSƏLƏLƏRİ

ÜMUMTƏHSİL MƏKTƏBLƏRİNDƏ TƏHSİLİN KEYFİYYƏTLİ İDARƏ OLUNMASI

Xuraman Səlimova,

Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutunun böyük elmi işçisi

E-mail:xuraman.salimova@mail.ru

Rəyçilər: *ped.ü.fəls.dok.dos.* İ.A. Cavadov,
ped.ü.fəls.dok. K.F. Mahmudova

Açar sözlər: *keyfiyyət, texnologiya, idarəetmə, peşəkarlıq, pedaqoji menecment, keyfiyyət*

Ключевые слова: *качество, технология, управление, профессионализм, педагогическое управление, качество*

Key words: *quality, technology, management, professionalism, pedagogical management, quality*

Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində dövlət siyasətinin əsasını təhsilin uzun müddətli dövr üçün əsas inkişaf istiqamətlərini müəyyən edən milli təhsil konsepsiyası və təhsil sisteminin bütün sahələrinin inkişafını nəzərdə tutan dövlət proqramları təşkil edir.

Artıq neçə illərdir ki, respublikamızın təhsil sahəsində müxtəlif istiqamətdə ciddi islahatlar həyata keçirilir. Şəxsiyyətyönlü təhsil, insan resurslarının müasirləşdirilməsi, şəffaf və səmərəli idarəetmə mexanizmlərinin və ömür boyu təhsili təmin edən təhsil infrastrukturunun yaradılması, təhsil sisteminin maliyyələşdirilməsi məsələləri ön plana çəkilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 24 oktyabr tarixli nömrəli

Sərəncamı ilə Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası təsdiq edilmişdir. Strategiya Azərbaycan Respublikasında, keyfiyyət nəticələri və əhatəliliyinə görə dünya ölkələri sırasında aparıcı mövqə tutan, səriştəli müəllim və təhsil menecerlərinə, qabaqcıl texnologiyalara əsaslanan infraqururura malik təhsil sisteminin yaradılması üçün beş strateji istiqamətdə genişmiqyaslı tədbirləri nəzərdə tutur.

Üçüncü strateji istiqamət təhsildə nəticələrə görə cavabdeh, şəffaf və səmərəli idarəetmə mexanizmlərinin yaradılmasını nəzərdə tutur. Bu istiqamət təhsil sistemində tənzimləmə və idarəetmənin qabaqcıl beynəlxalq təcrübə əsasında müasirləşdirilməsi, təhsil müəssisələrində nəticəyönlü və şəffaf idarəetmə modelinin, təhsilin keyfiyyətinin təminatı və idarə olunması üzrə

yeni məlumat və hesabat sistemlərinin yaradılması kimi hədəfləri əhatə edir. Təhsil strategiyasının uğurla həyata keçirilməsində və təhsilin keyfiyyətinin dayanıqlı yüksəlişində maraqlı tərəflərin cəlb olunmasını təmin edən səmərəli idarəetmə mühüm rol oynayır. Bu, ilk növbədə, bütün növ təhsil müəssisələrinin müstəqilliyinin artırılmasını, valideyn, şagird, tələbə və təhsil prosesinin digər iştirakçılarını geniş cəlb etməklə təhsil ocaqlarının idarə olunmasını, nəticəyönlü menecmentin və digər müasir idarəetmə texnologiyalarının prosesə tətbiqini tələb edir.

Məktəb sosial sahənin elə fəaliyyət obyektidir ki, burada müəssisənin əsas rəhbəri – direktor məktəbin idarə olunmasını dörd istiqamətdə aparır:

- Pedaqoji kollektivlə iş,
- Şagird kollektivi ilə iş,
- Valideyn kollektivi ilə iş
- obyektin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyəti

Təhsil qarşısında qoyulan müasir tələblər məktəb direktorundan çevik idarəetmə tələb edir. Bu onunla bağlıdır ki, təhsil özü – özlüyündə çox böyük sayda maraqları, proqramları özündə birləşdirən qlobal instituta çevrilir.

Məktəb direktorunun yeni pedaqoji texnologiyalara bacarıqla yiyələnməsi həyatı zərurətdir. Direktor məktəbin idarə edilməsi ilə bağlı öz şəxsi təcrübəsində müasir texnologiyalardan istifadə etməyin nə qədər mühüm olmasına inanmalı, yeni texnologiyalardan istifadənin vacibliyini dərk etməli və onu mənimsəməli və tətbiq etməyi bacarmalıdır.

Müasir məktəb direktoru təhsilin qabaqcı xarakterini təmin etməyi, bu gün üçün vacib olan, sabah isə daha vacib olacaq məsələləri qaldırmağı və onların həlli yollarını tapmağı bacarmalıdır. Məhz belə məktəb direktoru peşəkar və bacarıqlı idarəedici ola bilər.

Təhsilin məzmununu hər hansı bir təhsil müəssisəsində həyata keçirilən təlim prosesinin sonunda təlim alanın əldə etməli olduğu biliklərə, bacarıqlara, vərdislərə və formalaşdırılması nəzərdə tutulan şəxsi keyfiyyətlərə qoyulan tələblərlə müəyyən edilən bir anlayışdır. Bu tələblər cəmiyyət tərəfindən müəyyən edilir və cəmiyyətin inkişaf səviyyəsindən asılı olur. Elmi-texniki tərəqqinin, ümummədəni səviyyənin, istehsalın və ümumiyyətlə, cəmiyyətin inkişafı ilə əlaqədar olaraq təhsilin məqsədi və uyğun olaraq bu məqsədlərə çatmaq üçün təhsilin məzmununa qoyulan tələblər də dəyişir. Bu tələblər konkret olaraq müəyyən normativ sənədlər - standartlar şəklində ifadə olunur. Geniş mənada isə bu tələblər təhsil pilləsindən asılı olaraq ictimai həyata hazır olan, öz gələcək peşə fəaliyyətini müəyyən edə bilən, müəyyən dünyagörüşünə və ümumi mədəni səviyyəyə malik olan, peşə hazırlığı üzrə təhsilini davam etdirmək üçün lazımı bilik, bacarıq və vərdislərlə silahlanmış Təhsilin keyfiyyətinin idarə olunması sistemi keyfiyyət, fəaliyyətin səmərəliliyi və monitoring kimi üç anlayışın vəhdətini təşkil edir. Keyfiyyət fəaliyyətin xarakteristikasıdır, səmərəliliyin qiymətləndirilməsi keyfiyyətin müəyyən edilmə üsuludur, monitoring isə bu üsulun reallaşdırılması mexanizmidir.

Nəticələrin reallaşdırılması fənni tədris edən müəllimin peşəkarlığından çox asılıdır. Ümumiyyətlə, nəticələri müəllim reallaşdırır. Lakin məktəb tək-cə müəllim kollektivindən ibarət deyil. Məktəbi idarə edənlər də nəticələrin düzgün reallaşdırılmasına cavabdehirlər. Təhsilin və təlimin məzmununun idarə olunması mühümdür.

Təhsil islahatının uğurla həyata keçirilməsində təhsil işçilərinin hər birinin

məsuliyyət və vəzifələri vardır. Bildiyimiz kimi, ölkəmizdə aparılan təhsil islahatı onun bir bölgəsinə, və yaxud hər hansı pilot rayonlarına aid deyil. 1999-cu ildə ümummilli liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən imzalanmış və mərhələ-mərhələ həyata keçirilən bu islahat bütün ölkəmizi əhatə edir. Beləliklə, dövlət səviyyəsində

bütün ölkəni əhatə edən islahatlar bütün ölkədə, ölkəmizin hər bir bölgəsində, bölgələrin hər bir şəhər və rayonunda, burada yerləşən hər bir məktəbə də və sinifdə reallaşdırılmalıdır.

İslahat bütün məsələlərdə əlaqəlilik gözlənilməklə bir neçə səviyyədə və mərhələdə həyata keçirilir. Dövlət səviyyəsində verilən əmrlər şəhər (rayon) səviyyəsində ondan sonra məktəb səviyyəsində və sinif səviyyəsində həyata keçirilir. Müəyyənləşdirilmiş nəticələrin sinif səviyyəsində reallaşdırılmasına qədər bir neçə mərhələdən keçməlidir. Dövlət səviyyəsində ölkə üçün əhəmiyyətli qərarlar qəbul edilir. Bu qərarlar şəhər və rayon səviyyəsində xüsusiləşərək ərazinin coğrafiyasına, əhalisinin etnik tərkibinə, yaşayış səviyyəsinə, təhsil müəssisələrinin inkişaf dinamikası, siyasi və iqtisadi vəziyyət nəzərə alınaraq islahatın tətbiqi fəaliyyət planlarında əksini tapır və həyata keçirilir. Məktəb səviyyəsində isə məktəbin yerləşdiyi məkan, müəllim və şagird heyətinin sayı, etnik tərkibi, sosial vəziyyəti, məktəbdə mənəvi-psixoloji mühit, maddi-texniki baza, təhsilin vəziyyəti, inkişafın dinamikası araşdırılır, varislik qorunmaq şərti ilə məktəbin fəaliyyət planı hazırlanır. Sinif səviyyəsində isə şagirdlərin sosial, idraki, psixoloji, fiziki vəziyyəti, idrak səviyyəsi, yaş xüsusiyyətləri, fiziki və fizioloji sağlamlığı, mənəvi-psixoloji vəziyyəti, sosial vəziyyəti, görmə, eşitmə, linqvistik və riyazi yaddaşı, maraq və ehtiyacları, sinifdə mənəvi-psixoloji iqlim, sinfin təchizatı və tərtibatı, şagirdlərin hazırlıq səviyyəsi, inkişafın dinamikası və s. nəzərə alınmaqla müəllim fəaliyyət planını hazırlayır və həyata keçirməyə başlayır.

Məktəbin idarə olunmasında dərin bilik, bacarıq, peşəkarlıq, çeviklik, səriştəlilik, yeniliklərin mənimsənilməsi və s. kimi zəngin keyfiyyətlərə malik olmaq lazımdır. Müəllimlərin dərslərini dinləyib təhlil etmək, səmərəli tövsiyələr vermək, onların yaradıcılıq imkanlarını aşkarlamaq, təkmilləşmələrinə şərait yaratmaq, şagirdləri müşahidə etmək, valideynlərlə sistemli şəkildə əlaqə qurmaq və s. üçün direktor hərtərəfli inkişaf etmiş, dövrün nəbzini tuta bilən pedaqoji psixologiyanı mükəmməl mənimsəyib ondan faydalanmağı bacaran idarə edənlər olmalıdır. Məktəbin idarə olunmasından asılı olaraq təhsilin keyfiyyətini yüksəltmək olar. Bunun üçün məktəb direktoru yeni pedaqoji texnologiyanı mənimsəyib tət-

biq etməklə İKT-dən faydalanmalıdır. Dünyada sürətlə genişlənməkdə olan qloballaşma dövrü yeni cəmiyyətin tələblərinə uyğun olaraq idarəetmə elminin formalaşması zərurətini qarşıya qoyur. Son illər pedaqoji menecment anlayışı məktəbdaxili idarəetmədə geniş işlədilir. Mahiyyətinə görə pedaqoji menecment təhsil prosesinin subyektlərinin maraqları, tələbləri, ehtiyacları və motivləri üzrə istiqamətlərini xarakterizə edir. Burada əsas məqsəd təhsil müəssisəsinin idarə olunmasının optimallaşdırılmasıdır. Optimal idarəetmə prosesin sürətləndirilməsi ilə şərtlənmir. Ünsiyyətdə diqqətli yanaşma, insanların ləyaqətini və keyfiyyətlərinin imkanlarına önəm vermək tələbi qarşıda durur.

Məktəb səviyyəsində təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi üçün müəyyən tədbirlər görülməlidir. Bunlar fəaliyyət planı hazırlanarkən nəzərə alınmalıdır. Fənlərin tədrisinin monitorinqi, zəruri təlim materialları ilə təmin etmə, fənn kurikulumlarının tətbiqi məsələləri, müəllimlərin peşəkarlıq səviyyəsinin artırılması, KSQ və BSQ-lərin hazırlanması, aparılma qaydaları və yoxlanması kimi məsələlər göz önündə saxlanılmalıdır.

Məktəbdə təlim-təربiyənin keyfiyyəti, şagirdlərin bilik, bacarıq və vərdişlərinin inkişaf

etdirilməsi, pedaqoji kadrların hazırlıq səviyyəsi, məktəbin maddi-texniki və tədris bazasının möhkəmləndirilməsi, təchizatı, bir sözlə, məktəbin bütün fəaliyyətinə nəzarət məktəbdaxili idarəetmənin demokratik əsaslarla qurulmasını tələb edir.

Problemin aktuallığı: Keyfiyyətli təhsil hər şeydən əvvəl mənəviyyəti zəngin, yüksək mədəniyyətə malik bir şəxsiyyətin, insanda özünü realizə etmənin və özünü inkişaf etdirmənin, özü-özünü tərbiyələndirmənin, nizamlamanın, insanlar arasında sülh və əmin-amanlıqla yaşama kimi bilik, bacarıq və vərdişlər formalaşdırır.

Problemin elmi yeniliyi. Keyfiyyətli təhsilin məqsədi, onun strategiyası ilə sıx bağlıdır. Aydın ifadə edilmiş hədəflərin yoxluğu, nəticələrin cəmiyyətin yeni tələbləri ilə ayaqlaşmaması, ənənəvi strategiyalardan əl çəkə bilməmək təhsilin məhsuldarlığını aşağı salan səbəblərdəndir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Keyfiyyətli təhsil Azərbaycan dövləti qarşısında öz məsuliyyətini dərk edən, xalqının milli ənənələrinə və demokratiya prinsiplərinə, vətənpərvərlik və azərbaycançılıq ideyalarına sadıq olan, müstəqil və yaradıcı düşünən vətəndaş və şəxsiyyət yetişdirməli, müasir təkəkkürlü və rəqabət qabiliyyətli mütəxəssis-kadrlar hazırlamalı, təhsilənləri ictimai həyata və səmərəli əmək fəaliyyətinə hazırlamalıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Kazımov N.M., Həşimov Ə.Ş. Pedaqogika. Bakı, 1996.
2. Mehrabov A. Azərbaycan təhsilinin müasir problemləri. Bakı: Mütərcim, 2007.
4. Abbasov A., Əlizadə Ə. Pedaqogika. Bakı, 2000.
5. Paşayeva A., Rüstəmov F. Pedaqogika. Yeni kurs. Bakı: Nurlan, 2007.

X. Селимова

ЭФФЕКТИВНОЕ УПРАВЛЕНИЕ ОБРАЗОВАНИЕМ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ

РЕЗЮМЕ

Качество образования в школе, развитие знаний, навыков и привычек учащихся, уровень подготовки педагогических кадров, укрепление материально-технической базы школы и, короче говоря, контроль за деятельностью школы требуют создания школьного управления на демократической основе.

Kh. Selimova

EFFECTIVE MANAGEMENT OF EDUCATION IN SCHOOLS

SUMMARY

The quality of education in the school, the development of students' knowledge, skills and habits, the level of training of pedagogical personnel, the strengthening of the school's material and technical base, and, in short, control of the school's activities require the establishment of school-based governance on a democratic basis.

Redaksiyaya daxil olub: 22.01.2017